

Fašizam.

Homer je divno opjevao u 17. pjevanju Ilijade borbu Grka i Trojanaca oko mrtvog trupla Patroklova. Čujmo nekoliko stihova:

Sabiti udare Trojci, a pred njima idaje Hektor.
Kao što udara val u rijeku veliki morski,
Gdjeno je nebeskoj ušće rijeci; visoki žali
Svi odjekuju, kako iza njih pučina uči, —
Tako vičući Trojci zaletu se (263—268. (Maretićev prevod.)

Sjajnooke Ahejce Trojanci potisnu prvi,
Ostaviv mrca svi se razbieže, ali ni jednog
Trojci ne mogoše ubit prehrabreni vrlo želeći,
Nego oteti htješe mrtvacu, ali Ahejci
Za čas od njega se samo udaljiše, jer ih okrenu
Brzo veoma Ajas, koj djelima svojim i licem
Za Ahilejem bješe nezazornim Danajac prvi.
Naprijed sunu on kroz prvoborce naličan vepru
Naprijed sunu on kroz prvoborce naličan vepru
Kršne raspršati zna, kad okrene on se u dolu (273—284).

Teška i velika borba med onima trajalaše vas dan;
Znoj je i umor borcem neprestano koljena kaljo.
Kao što kada čovjek od bika velikog kožu
Čeljadi dade rastezat, a ona puna je masti;
Čeljad ju primi te se razmaknuvši u kolo vući
Prione, iz nje vlaga iscuri i prodirat počne
Mast, jer natežu mnogi, i ona se rastegne sasvim.
Tako su ovamo oni i onamo vukli mrtvacu
Na malom prostoru. Srce u grudma se nadalo Trojcem,
Da će mrtvacu odnesti u Ilij, a Danajcem da će
K ladam odnesti ga dupkim. Oko njega trajalaše ljuta
Borba (384—398).

Takova je bila borba Mussolinijeva u Italiji, ne oko mrtve stvari, nego oko vlasti u Italiji. Tko će tu pobijediti i odnijeti Patrokla?

I. Početak fašizma.

U Italiji se je začeo fašizam. Ondje se iza rata napeto očekivalo silne blagodati, koje im je morao donijeti versailleski mir. No brzo je nastalo opće razočaranje: skupoća je rasla, posao i zaslužba padala, nove ideje pomoliše glavu. Nadododše izbori u studenom g. 1919. Socijalisti dobiše u novom parlamentu 156 zastupničkih mjesta. Njihova stranka započe da progoni silom sve postojeće stranke, osobito tek u

toj godini osnovanu katoličku pučku stranku. Ova je u spomenutim izborima odmah osvojila 87 mandata. Socijalisti stadoše izazivati i nema sumnje da im je pred očima lebdjela boljševistička Rusija. Boljševizam je njihov ideal, ali kako da ga provedu? Zametnuše ogorčenu borbu sa svim buržoaskim strankama. Iza spomenutih izbora sve su novine pune opisa o borbama na ulici po gradovima i selima. To je bio gotovo građanski rat. I kada se sam parlament g. 1919. otvarao, čuše se poklici u čast Lenjinu. Nekoć su Gvelfi i Gibelini u Dantovo doba formalno ratovali jedni protiv drugih: rušili su protivnicima kuće, palili imanja, ubijali stoku i pristaše. Sada je gore bilo: pucanje revolvera, strojnih pušaka, opsjedanje kuća i čitavih mjesta. Komuniste su htjeli da sve poruše ispred sebe. Pri tome se jako ulvatiše u koštac i s novom strankom mladih fašista. Tu je bilo i smiješnih prizora, jer su operirali i s prisiljenim operacijama pomoću ricinusa. Za te borbe ostavi Nitti stolicu ministra predsjednika i ode da piše svoje djelo »Evropa bez mira«. Njega zamijeni Giolitti M. i za kratko vrijeme. Međutim je poplava rasla sve više. Ipak ni seljački nemiri ni radničko osvajanje tvornica nije uznemirilo novog ministra predsjednika Factu. On da-pače izjavi, da će pri svemu tome njegova vlada biti neutralna. Ovo je bila voda na mlin fašizma. To nije bilo stvaranje stranke; to je bio pokret, koji je vrlo brzo mobilizirao ogromnu vojsku. Tako niknu vojska »crnih košulja«. Ta moćna ruka htjela doskora da gurne Factu i uništi vojsku »crvenih košulja« (komuniste). Htjede da otme Patrokla.

Trojanski narod

Cikne otragu videć Ahejce, gdje dižu mrtvaca.
Nalični psima Trojanci polete, kojino skaću.
Na vepra ranjena, oni pred borcima mladijem skaću (723—726).

Trojce su Ajasa dva suzbijala, ko što brežuljak
Ustavlja vodu šumovit daleko se u ravan široć;
On u valove jake rijeka sustavlja silnih,
On ih odbija sve i navrne na ravan tok im;
Ne mogu njega ni te rijeke tekuć pedrovat (747- 752).

Novi su Ahejci pobijedili, jer su im na čelu bila dva Ajasa. I u Italiji je pobijedio fašizam, jer mu je vođom bio — Mussolini. On je Ajaks i Akil svojim fašistima, tim modernim Mirmidoncima. On je bio cio program i to na djelu.

M. Mussolini je napisao svoj »ratni dnevnik«. Tu ima crtica i o njegovoj prvoj mladosti. Mnogi njegovi drugovi nose i danas na glavi znak kamena, kojim ih je pogodio njegov bijes djetinski. Cio dan se skitao, tražio ptičja gnijezda i voće. Ta mu je nemirna crta ostala za sveg života.

M. se rodio 29. srpnja 1883. u Varano di Costa, na maloj visini secca Dovia (općina Prappio). Otac mu je Aleksandar bio kovač i žestoki socijalista.

Mati je bila pobožna i nagovori muža, da su sina poslali iza pučke škole u Forli i to k Salezijancima. Još dan prije potuče se sa jednim drugom i tako dođe u novi zavod povezane ruke. U salezijanskom zavodu ostane do god. 1898. Ode iz zavoda, jer je u srditosti ubo nožićem svog druga.

U 16. godini objelodani u jednom listu jedan članak i par soneta. Četiri godine kasnije upotrebi ove sonete, da stekne diplomu pučkog učitelja. U 25. godini života dobi namještenje u Gvaltieri Emila na rijeci Po. Prigodom izbora u Predappio razbi izborne žare, da zapriječi katolicima pobjedu, pa odmah pobjegne u Švicarsku. Tamo je stigao s 2 lire i 10 centesima u žepu. Ovdje se sada prihvati svakojakog posla: zidarstva, slikarstva, pisarstva, trhonoše, seljaštva. Čak je bio slugom u prodavaonici mesnate robe, pa se gospodar te trgovine nije malo iznenadio, kad ga je u istom dućanu iza 20 godina posjetio taj sluga kao ministar predsjednik, jer je u taj grad došao da konferira s Lord Curzonom i M. Poincareom. Mussolini je međutim za slobodna vremena vazda učio i napokon na sveučilištu u Lausanni položi profesorski ispit za francuski jezik. Jedne ga noći zateče policija da spava pod nekim mostom. To iznenađenje svrši tako, da je morao kao skitalica ostaviti Švicarsku. Kamo će sada?

Mussolini se preseli u Trient. Tu postade suradnikom lista »Avenire«, kasnije »Popolo«. Urednikom je tada bio socijalistički iredentista Cesare Battisti. No doskora morade Mussolini da pobjegne i odatle, pa ode u Forli. Uslijed amnestije zadobi i sam slobodu, pak osnuje tjednik »La lotta delle classi« (staleška borba). Time se otvori pred njim široko polje rada.

God. 1912. ustaje Benito Mussolini na narodnom socijalističkom sastanku u Reggio Emilia protiv zastupnika Bissolatia, Cabrinia i Bonomia. Slijedeće godine sprječiti pobjedu katolika i umjerenih liberalaca u Milanu i omogućiti pobjedu socijalistima. U daljnom radu traži neka na čelo socijalističke stranke stupi revolucionarna frakcija. U to doba ne bira on točne izraze u borbi protiv svojih protivnika. Navale se tako zaoštre, te je stranka pozvala skupštinu neka izbací Mussolinia »radi političke i moralne nedostojnosti«. I ta ga udari ostracizmom.

Mjesec dana kasnije stupi Mussolini na čelo lista »Popolo d' Italia«. U njemu se on sada obori na umjereni socijalističko krilo. God. 1914. zagovara oduševljeno, rat. 16. rujna 1915. stiže Mussolini na Soču, da se bori kao pristi vojnika. O toj su borbi zanimive njegove bilješke. Tu je i ranjen u ožujku 1916., pa je ostavio ratište. Iz bolnice ode na dopust i opet preuzme uredništvo »Popolo d' Italia« i poče da napada neutraliste.

Rat se svrší i Mussolini se vrati u Milano. U ožujku god. 1919. sastade se s nekojim drugovima. To je bilo u kući na trgu San Sepolcro. Te večeri osnovaše prvi »fascio di combattimento« (savez ili borbena skupina). Nitko, pa ni osnivači nijesu ni slutili, da će iz te ustanove izići fašizam.¹

Fašizam se poče širiti na sve strane. Mussolini viče: Treba očuvati sve što je Italija dobila u ratu, a unutra je učiniti velikom i zadovoljnom. Od rujna god. 1919. do studenog 1920. fašizam se zalaže za

¹ O toj stvari ima opširnije Jean Alazard u brošuri »Communisme et Fascio« (Paris 1922.).

pripojenje Rijeke; Mussolini skuplja novac i šalje ga D'Annunziu na Rijeci. Ovaj ustade proti Rapallskom ugovoru, ali Mussolini izjavi u svom listu, da time prestaje pitanje Rijeke. Ta se dvojica na to zavađiše. Fašizam se iza toga većom silom baci na borbu protiv komunista i katoličke pučke stranke.

U Italiji je plodno tlo za socijalne borbe: prenapučenost, pomanjkanje brašna, ugljena i željeza, tvornica, te neobrađeni veliki posjedi (latifundia) i t. d. Ni versailleski ugovor ni drugi iza njega ne doniše svijetu mir, a najmanje Italiji, gdje je proletarijat veći nego li drugdje. Stoga nije čudo, što je početkom g. 1920. po svoj Italiji zaudaralo po revoluciji. Tako u Toskaniji, pa Romagnu i Emiliji ne htjedoše seljaci ni da zasiju oranice, a u Ferrari do 60.000, u Lombardiji do 200.000 ljudi poljodjelaca stupi u štrajk. Mase su bile spremne, da podu u revoluciju. Samo im je još trebalo vođe. Mussolini je bio kao stvoren za to. I on se nametnu. Lično leti po svoj Italiji i osniva svoje crne čete. Njegove čete imaju crnu košulju a na kapi mrtvačku glavu. Mase čuju i razumiju njegov glas, jer se on njima i željama njihova srca sasna prilagodio. On ide za masama, da ih onda povede za sobom. Što će na to sada Factova vlada pred tako uznemirenim valovjem silnih masa, koje su se svrstale pod Mussolinijev barjak? Mase, koje su spremne na sve, jer nemaju što da izgube? Crne mase čekaju samo glas bojne trublje, da navale na svakoga, koji je protiv njih, pa bile to i vlasti. Mussolini vidi, da masi treba navale na vladu i tamo svesti bijes nezadovljstva. To on učini s uspjehom.

Mase kreću na Rim. One kreću oboružane i u bojnoj opremi. Idu na »neprijatelja«, na vladu. Jedan je očevidac opisao u pariškom časopisu »Études« (20. studenog 1922.) taj marš, pa veli: Taj je marš impresionirao dojučerašnje komuniste i u samom Rimu, te su okitili svoje kuće kao da im je fašizam donio spas. I taj je čin odjeknuo po svoj Italiji. Mase su sada počele rasti poput nabujale potočine.

Tako je Mussolini ušao u Rim, oborio Factovu vladu i u komori postao diktator.

Mnogi uspoređuju Mussolinia Napoleonu I. Ipak je između njih ogromna razlika. Ovaj je imao samo par članova u »direktorijumu« protiv sebe, a imao je uza se vojsku i puk. Napoleon je bio general revolucije. A Mussolini? On ima protiv sebe krunu, znatni dio redovite vojske; on je demagog i vođa nezadovoljne mase, nestalne mase, koja se lako mijenja kao lava u svom toku. Oduševljenje mase brzo se uspali, a još brže jenja. Istina Mussolini je pokazao i političke taktike, koja obično nije svojina pučkih demagoga. Takav je bio njegov odrješiti nastup protiv Grčke i framasonerije, izmjena školstva i vanjske politike.

Mussolini je zauzeo posebno stanovište napram katolicima. Odnah je uzeo da pokaže, kako je katolička pučka stranka suvišna. U tu je svrhu povratio vjeronauk u škole, prema svećenstvu nastupio prijazno.

No pučka je stranka ostala, jer katolici nijesu zaboravili što je Mussolini bio do jučer.

Mussolini se je kao svaki demagog pokazao vrlo spretnim u rušenju. Fašizam je uopće izrastao na vulkaničnom tlu, na kome se svaki čas javljaju novi potresi. Kapitolij je uzvišeno mjesto, ali je do njega i Tarpejska pećina. Na to regbi računa i sam Mussolini, te sada ne nastupa onako ponosno kao prije te kao da se ne pouzdaje u redovitu vojsku; on ima drugu milicu, svoju fašističku i ovoj je povjerio policijske poslove, poštu i željeznice.

II.

Ovo navedosmo, da se vidi kako je fašizam čedo talijanskog temperamenta i istodobno dijete liberalne izrodene demokracije. To nam i tumači bit njegove metode, koju on upotrebljuje i danas u svom nastupu i borbi oko vlasti. Njegova je metoda: sila.

Ova je metoda prešla i u naše krajeve. Orjuna ju je potpuno usvojila. Zato i ova uz zakonitu vlast državnu hoće da ima kontrolu tobože nad neprijateljima države i nastupa tom metodom, pa »auctoritate privata« linčuje, izazivlje tučnjavu, političke progone i drugo. Kao ustuk osnovaše i druge stranke političke svoje borbene organizacije pod drugim imenima.

Je li ovakova fašistička metoda u opreci s katoličkim načelima? Što kaže katolička moralka?

a) Sv. Toma Akv. piše: »Svoje tijelo, jer je od Boga, moramo također ljubiti ljubavlju, kojom ljubimo Boga« (II. II. q. 25. a. 5). To je učio i sv. Augustin prije sv. Tome (I De doctr. christ. c. 23, col. 27, t. 3). To je naravni zakon, kome je Bog začetnik. U evanđelju pak veli Krist Bog: »Ljubi iskrnjega svoga kao samoga sebe« (Mrk. 12, 31). Dakle, kako moramo čuvati sebe i svoje zdravlje, tako ne smijemo ni drugoga sakatiti, tuđem zdravlju škoditi. Uz to izričito kaže Bog u svom dekalogu: »Ne ubij« (2 Mojs. 20, 13). Kako nitko ne smije sebe ubiti ili raniti, tako to ne smije nitko učiniti kao privatna osoba ni na svom iskrnjemu. Samo vrhovna državna vlast može za stalne zločine ubiti ili zatvoriti u tamnicu, kako to priznaje i zdrav razum i sv. Pavao piše: »Ako li zlo činiš, boj se, jer vlast ne nosi uzalud mača« (Rim. 13, 4).

Sudac, ovlašten od vrhovne vlasti da može koga osuditi na smrt, ne smije to učiniti nego na temelju suda i juridičkog dokaza o zločinu (Lehmkuhl, Theologia moralis I, 497, S. Alfons de L., n. 376). Isto kaži o osakaćenju (Lehmkuhl, ib. 498). Uopće sudac mora da ispita događaj i da sudi o zločinu prema dokazima svjedoka. Ako to vrijedi o sucu, toliko više vrijedi o privatnoj osobi! Ova uopće nije pozvana niti smije da ikome »privata auctoritate« sudi ili čak da kazni koga. Zato je Crkva osudila dvoboj (Pijo IX. 12. 10. 1869. i Leon XIII. 12. 9. 1891.). Čak ni šibati ne smije muž ženu, ni gospodar slugu, jer je to kazna i

kazna pretpostavlja koercitivnu vlast (Roditelji imaju tu vlast nad nedoraslom djecom; tako i učitelji kao zamjenici roditelja. Ovi mogu djecu kazniti u svrhu popravka). To je naravni zakon (Cfr. Bucceroni, Institutiones Theol. moralis, n. 725).

b) Tako je eto strog naravni zakon. Još je strožiji, kad se radi o nepravedno napadutoj osobi.

Lchmkuhl veli: »Nikada nije dozvoljeno uprave ubiti nevinnu osobu, pa niti javnoj vlasti, jer je to djelo u sebi zlo. I Bog prikričuje: »Bezazlenoga i pravoga nemoj ubiti« (Mojs. 23, 7). Stoga se ne smije ubiti ranjenika, da dalje ne trpi; majku u skrajnoj mucu, da se dijete može krstiti; bijesnog čovjeka, da drugome ne škodi; nekoga izbaciti iz broda, da se time druge spasi za brodoloma (Noldin, Summa theol. moralis II, 363). To je razlog, radi koga je sv. Oficij zabranio i kranio-tomiju (28. 5. 1884); dapače ako nema nade da će dijete moći živjeti izvan majke, ne smije se dijete izvaditi iz materice prije vremena, pa niti ektopično (S. Oficij 5. 3. 1902). Zato Crkva udara svojim kaznama one, koji izvedu ili prokuriraju abortus.

Još dva pitanja.

c) Da li je dozvoljena privatna osveta na obranu općeg dokaza? »Nije dozvoljena privatna osveta, pa bila ona i na korist općeg dobra. Drugome zlo nanijeti za počinjene pogreške, da se tako obrani javni poredak, nije stvar privatne osobe, nego one, kojoj je povjereno čuvanje javnog poretka. To bi značilo potkopati javnu pravnu sigurnost, kad bi se htjelo dozvoliti svakom privatniku, da pozove na odgovornost i kazni svog iskrnjeg za njegove pogreške« (Cathrein, Moral-philosophie II., 104).

d) Da li je dozvoljeno silu silom odbiti?

»Da čovjek može ispuniti svoje dužnosti, treba da je siguran glede svoje osobe i svog života protiv tuđeg svojevoljnog diranja. On dakle mora da ima pravo na svoj život i cjelovitost svojih uda. A budući se ne može pomisliti jedno pravo bez odgovarajuće pravne dužnosti, to moraju svi drugi ljudi biti pravno dužni, da neovlašteno ne diraju u njegovu osobu, njegov život i njegova uda. Sigurnost osobe i života mora -- barem općenito -- da se postigne već u ovom životu; dakle to ne može da ovisi o volji pojedinca, da li će on poštivati ili ne tuđi život. Dapače svatko mora da ima pravo, neka mu nitko protiv njegove razborite volje ne ošteti njegov život ili zdravlje ili uda« (Cathrein I. c. 92). Iz ovoga slijedi, da je i država dužna štiti ove dužnosti. No ako to država ne čini, jer ne može ili ne će? Onda valja paziti na ovo: Nasilnik ili hoće da nas ubije ili da nas rani ili da nas nepravedno pokrade. U prvom slučaju prihvaćaju svi moraliste, da možemo i mi ubiti nepravednog nasilnika (injustus aggressor) i to uz uvjete: da nas djelom napadne, i drukčije ne možemo izbjeći pogibelj (vikom ili bijegom), niti se možemo spasti, ako ga samo ranimo.

Ako nas nepravedni nasilnik hoće samo da rani, možemo uz navedene uvjete i mi njega prije raniti i sebe tako spasti (Noldin II, 360). Ako nam taj nasilnik hoće da pokrade naše stvari, onda valja ovo razlikovati: Lupeža možemo ubiti, ako nam hoće da ugrabi stvari velikog pomena (t. j. ako nam odnese ono, što nam je nužno za uzdržavanje svoje i svojih, ili bismo inače imali znatnu štetu). To dakako ne vrijedi za stvari manje vrijednosti (Noldin II, 358). Sve ovo vrijedi za građane u državi, koja se brine za osobnu i imovnu sigurnost; još više vrijedi, ako su u kojoj državi takove prilike, te se država ili ne brine, ili ne može da se brine za spomenute sigurnosti. Tu se može silu silom odbiti.

Ako je istina da sila silu dovodi k pameti, to ni fašizam ma u kojem obliku ne može da se održi nekoliko decenija. Ne veli uzalud i hrvatski narod: Teško kući, gdje nesklad zavlada; gdje je stanovati, nije vragovati; u pustinji kosovci sude; bolji je jedan zalogaj u miru, nego hiljadu u nemiru; gdje je sloga, tu je i korist mnoga; u bodača vola, isparana stegna; od velike buke nema goreg zanata.

A. S.

UREDNIŠTVO „ŽIVOTA“
ZAGREB 1/147

Kako misle engleski katolici o sjedinjenju crkvi.

1. Engleski katolici.

Bez obzira na svu i skrajnu nelogičnost, katolici (mislimo ovdje u prvom redu engleske katolike) s razloga razuma i ljubavi drže, da većina onih, koji nastoje oko sjedinjenja, čine to u dobroj vjeri. Ipak drže, da bi sve, što bi naličilo kompromisu, bilo upravo obratno negoli ljubav naprama njima.¹

Oni se postavljaju prije svega na načelno stanovište katoličke Crkve, te kažu o prikazanim formulama (v. »Život« br. 5.) anglikanskih krugova za sjedinjenje te jedinstvu, koje bi se imalo postići ili koje pače već postoji, da »su svi ovi nazori lažni, i ako se oni ne napuste u korist istine, ne može se isposlovati nikakav istiniti napredak k jedinstvu. A istina jest, da Crkva Kristova ne može biti, nije, i nije nikad bila razdijeljena, da ona jedina posjeduje čitav zalog objave i da zato tu ne može biti pitanja o ponovnom ujedinjenju (reunion) s njom, nego samo o sjedinjenju (union), a ta unija može se

¹ Month, January, 1923. p. 23.